

J. G. N.

Korta Anmärkingar/

Wid

Inbyggarenas Sårin-
gar och Hus hållning, uti
Sala = Bokst Höcht,
i Österbotn,

med

Wederbörandes samtycke/

Under

Oeconomiae PROFESSORENS, och Kongl. Wetensk.
Academ. Ledamors/

Herr PEHR KALMS,

Insende/

För Magister Krantsen

Utgifne/

Och til allmänt ompröfwande öfwerlämnade i Åbo Academies
öfre Sal e. m. den 21. Junii 1753.

Åf

GABRIEL GABR. CALAMNIUS,

Österbotninge.

ÅBO Tryckt, hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stor-
Förstendömet Finland, JACOB MERCKELL.

Handelsmannen i Uleå;

Wälåreborne och Högwålsachtade
Herr JOHAN CALAMNIUS,

Min Högårade Käre Broder.

SN/ af mina anmärckningar är/ at betwi-
sta wålgårningar/ och årted ynness/ med
tack och wördsamt hierta skola årkännas. Låt
Eder intet dersöre/ Min Broder/ misshaga/
at jag emot all Eder godhet och kärlek/ som
mig är wedersfaren/ twisar min årkånsla/ med
så liten föråring/ som denna är/ då jag intet
nu är i stånd/ at frambara någon större. Him-
len tåcktes framgent wålsigna Min Broder/ och
hela des Kåra omwårdnad, med alsköns wål-
gång/ helsa och sundhet/ så at icke något må-
te saknas/ af alt det, som förmår göra Eder
lesnad lyckelig. Les månfalt sål/ och gynna
den/ som med beständig nöije oförändrad/ til sin
sidsta blund framhårdar

Min Broder,

Eder

trognaste Brox

GABRIEL GABR. CALAMNIUS.

SOm jag / til följe af våra Academiska Lagar
och sedwänjor / är förbunden at något Aca-
demiskt prof utgifwa / och mina omständig-
heter pålägga mig härutinnan den aldrandje-
ligaste korthet / så wäl i anseende til tiden / som om-
kostnaden ; ty har jag waldt närwarande ämne / nåm-
ligen Korta anmärkningar twid Inbyggarenas
närningar och huushållning uti min födelse ort, Ca-
lajoki, i Österbotn / hwilket / ehuru kort thet blif-
wit afhandlat / förmodeligen ei lærer misshaga dem /
som / männe om vår Huushållnings förbättrande / we-
ta / huru angelägit det är / at wara noga underrättad /
äfwen om de minsta omständigheter uti hwar ock en
Lands ords Hushållning.

Calajoki Sockn är belägen uti Uhleåborgs Låns Sö-
dra del / 8 $\frac{1}{4}$ mihl norr om Gamle-Carleby, 6 $\frac{1}{2}$ mihl
Söder om Brahestad, är en bland de största och widt-
sträcktaste Socknar i detta Län. Til större delen haf-
wa Inbyggarena satt sig neder och anlagt sina hemwi-
sten på ömse sidor om Calajoki-åa / som sträcker sig 8

2 9 mihl Österut åt Sawolax och Tawastland/ och har sitt utlöpp i sinus botnicus, straxt wid Calajoki Moder-Kyrcka. Jordmån är här en blandning af lera/ sand/ swart mylla/ Kärrojord m. m. Luften gansta hälso- sam / dersöre är här ei owanligt / at see folk / som ernädt en hög ålder / af 100 åhr och dersöwer.

Om åkerbruket i Calajoki.

Wid åkerbruket i Calajoki behöfwer jag wara så mycket mindre widlyftig, som Herr Mag. PAZELIUS utförligen afhandlat den saken uti sin Disputation, eller anmärkningar em Ång- och åker- skötsel i Österbotn: utan jag wil endast nämna / at ehuru ingen af Inbyggarena i Calajoki, finnas / som ei idkar åkerbruk / så kunna de dock jällan så mera derigenom / än de hafwa af nödden til sitt eget uppehälle; ja / ei det tillräckeligen / utan nödgas de ofta / anten resa up til Sawolax at köpa sig såd / eller gripa til bærck- brödet; i synnerhet när miswårt åhr infalla. Förnäm- sta orsaken til alt detta / är dels / at en stor del af in- byggarena warit mer sysselsatte med tidrubränneri / än at anså åkren / med den drift / som fordras / dels frost-nätter / som ofta infalla / och skada åhrs wårten / och altid gödra denna näring nog osäker; Man har dock med påliteliga rön och skäl / så wäl här som på andra orter funnit / at om skogen genom försigtigt röd- jande blefwe på alla sidor så örnad / at den minsta wänderpust kunde komma åt / och förstingra de skadeliga duns

dunster / som eljest stadna på åkeren och wid infallande köld förderfwa åhrswårten / samt / at kall-ådrar och moras / som denna Sockn nog åger / blefwo genom behörigt dikande astappade, skulle den olägenhet förmodeligen blifwa så hafwen, at grödan sällan eller aldrig kunde skadas; ty så länge man ei täncker härpå, kan man så mycket mindre gida sig säkert hopp om en härlig åhrswårt / som man af erfarenheten funnit / at nåt / om sommaren wid kalla wäder / dunster drifwas från desse käre på sielfwa granskogen / blifwa des nya och spåda skät af desse kalla ångor förbrände och bortfrutna. Det kan jag til slut härwid säga / at om de många käre och mäsjar / som i denne Sockn finnes / blefwo rätt uptagne / om allt / hwad hos oss kan wara tjenligt til åkers gödande / rätteligen brukades m. m. skulle denna Calajoki Sockn ei allenast rikeligen frambringa så mycket Spanmähl des Inwånare til eget upbehålle tarfwade / utan ock hafwa mycket / at förryttra åt andra / ja / kunna rundeligen föda flere Hundrade Inwånare / än der nu finnes.

Om Ångskötsel.

Närne i Calajoki Sockn äro måst belagne wid stränder af åar och bäckar / och som åbäckarne äro mer / eller mindre höglänte; så äro ock ångarne mer eller mindre torre. En del bära skönt och frodigt hårdwals höd / större delen äro doch suncke och bära ei annat än grof starr och fräcken. De högländre ångarne
äro

äro mycket måflupne / och hafwa Zubbyggarena härtils
 icke brödt sig om den nyttiga konsten / at årligen plöija och
 göda ett stycke af sine måflupne ångar / och således
 margfallige föröka gråswårren. Ei heller wet jag nå-
 gon / som nyttiat det behändiga sättet / at med granrijes
 uröda denna måfla på sina ångar / som af Herr Mag. PAZE-
 LIUS uti des wackra anmärkningar om ång. och
 åker-skötsel i Österbotn pag. 28. anföres. Af de
 sancke ångarne äro en del sålägt belägne / at de ligga i sam-
 ma horizontela linea med watnet i nåsbelägna åar och in-
 stödar / och kunna således ei utan alt för stor möda och kost-
 nad göras torra; men såligga dock de måste alltid något öf-
 wer watubrynet / hafwa och gemenligen fådt af naturen nå-
 got / fast otillräckeligt aflops dile / och kunde dertfore
 kas med ringa möda och kostnad / i anseende til de stora sör-
 delar / som deraf / så wäl wid härgrningen / som /
 wid boskaps skötselen stode at winna. Tienliga plåter /
 som endast genom en mindre dugelig skogs bortrödjande
 kunde förwandlas til skönaste ångar och betes marcker /
 finnas nog mångestades, men Zubbyggarena / hwilcka
 en del warit begifne på nåringar / som i långden mer
 skada det allmänna och efterkommanderna / än de rickta
 sina idkare / jag menar ett förstärckt tiårubrännande /
 hafwa och icke skött sina ångar med den ömhet och flit /
 som fordrats. De måste (några få undantagne) bru-
 ka ställa sitt höö i stackar / at under bar himmel under-
 gå de förwandlingar / som ständigt skifte / af regn och sol-
 sken

sten / beta och liöld / sud=slast och stormväder / höstes-
tiden kunna tilskrynda hwaraf ofta en dryg del / antingen al-
deles förskämmas / eller åtminstone förlorar mycket
af sin must och godhet ; fast andre åter finnas / som
hålla höstaekar / rätt giorde / nästan så goda / som höö-
lador. När man besinnar huru ringa / ja alsingens
ans och skötsel / man så här i Calajoki, som annor-
ståds i Finland / har om ångarne / och de ändoch bå-
ra så mycket gräs / at man deraf kan föda boskapen
i huus, mot 7 månader / om ei längre / och utlänningen
likväl / som årligen göder och omslagar sina ångar ei
med mindre omsorg än sin åker / likväl näppeligen
kan få af dem så mycket foder / hwarmed han kan fö-
da sin boskap inne 3 månader ; huru högt skulle då
icke wi kunna fördka gräs värtien / och huru tacksam-
ma skulle icke wåra ångar då blifwa / samt hwad stör-
re myckenhet af boskap skulle icke wi kunna hafwa / om
wi med lika ömhet / som utlänningen / ansjade wåra
ångar ?

Boskaps skötsel.

MAn har här i Socknen samma boskap / som på an-
dra ställen här i Landet / nemligen hästar / koor /
fåår / swin ; getter hållas här ei almånt.

Boskaps skötseln war nästan det enda medel /
hwaraf Londmannen under de 4 sidsa fattiga åren /
hade sitt uppehälle. Man får här i Socknen ett skönt
smör och en urwald ost ; Calajoki smöret är ett af
det

Det bästa/ som från Finska sidan til Stockholm öfver-
föres; man har funnit / at när goda huushållerskor
wål slat midcken och wål knådat smöret/ tills ingen
midckel deruti mer warit qwar/ ei heller brukat annat
än gode och rent salt/ har wår midckel gifwit rått ä
godt och wackeret smör/ som det bästa ifrån Helsingeland.

Osten/ som här göres/ gifwer ei stort efter den/
som kommer ifrån Åland och Småland. Det är märckwår-
digt/ at uti Österbotn äro wissa Socknar/ hwarest de
göra en mycket bättre/ kraftigare och wällmakligare
ost/ än uti de andra; dessa Socknar äro i synnerhet
följande Calajoki, Lohteå, Kelfviå, Gamle-Carleby,
Cronoby, Pedersöre. Ibland desse är Calajoki ost/
om ei den bästa/ dock ei någon annan af de nyss up-
räknade eftergifwande. Om sättet/ huru de göras/ /
eller jordmån och betet/ eller ock något annat / är orsa-
ken til en så skön ost i desse Socknar/ kan jag ei/ i
brist af tillräckeliga rön/ wist säija. Mig har blifwit
för wist berättad / at folck / som kommit at flytta från
någondera af nyssnämnde Socknar / (hwarest de altid
gjorde en så god ost/ som de andre i Socknen) til nå-
gon annan af de Socknar / derest en mindre behagelig
och mustig ost göres/ ei någonsin sedan/ dist de kom-
mit/ warit i stånd at få så skön ost/ som der/ hwadan
de flyttat/ jag menar / som i någon af de ästwanföre up-
räknade 6. Socknar. Detta kommer öfwerens med
bet/ som Camden uti sin Epitom. Britannia. p. m. 399.
då han talar om Provincen Ches-shire i England, skrif-
wer: Hans ord lyda så: Betet för bostapen är
här

Här så kräftigt och skönt/ at den wälsmakligaste och utwaldaste ost göras här i stor myckenhet/ hvars likte hela den öfriga delen af England ei är i skänd at frambringa/ fast man och togo från denna Provincie de quinfold/ som woro de största Mästare i ostgörande.

Sår ryckas ei wela här så fort; ty utom det/ at de så ofta bortryckas af rofdjur/ som derstädes ibland mehr och mindre finnas, så störta de nog mycket af hwariebanda sjukdomar/ antingen de då komit at äta några förgiffriga örter/ eller dricka något osundt watern/ eller äta något gräs/hwar i några skadelige inlecker setat/ eller at de så deras sjukdomar af mångfaldige andra ordsaker.

Skogs-skötsel.

Så litet almogen här i Sockn/ måst härtil/ varit sorgfällig/ at bringa Åker- och Ångs-bruket til des råta högd; så oberäknet tilltagne hafwa de wist sig med den bästa och dyrbaraste furuskogens urödade och härjande; ty dels urödes en otrolig myckenhet genom tiårubranneri/ dels genom timmer/ dels genom swedjande/ m. m. så at om alla de trån/ som endast uti denna Sockn är lifigen för tiårubrannearens hra/ swidjarens eld och Timmermannens bila måste stupas och döda/ kunde räknas/ skulle det bliwa et hiskeligit antal.

Ut här willa öfwertala någon til Skogars hågnande och tråns planterande/ at aldeles säfångt/ så länge skogarne äro odelte. Utan i medlertid har det varit/ och förhända ännu beklageligen är, åtskilliga af inbyggarens förnämsta göromål/ at hwar om annan öda och härja

skogen/ så mycket de någonsin orkla och förnä/ räknandes för en reem och gagnelig winst ju mera tiära de så bränna/ och ju mera skog de så försälja/ utan afseende derpå/ att ganska många/ och ofta största delen af de trån som kastas eller afbarckas til tiäruwed/ kunde med tiden blifwa de skönaste mast=och andra storwärels trån; och utan efter sinnande/ at deras efterkommande nåppligen få en sticka wed/ at wärja sig med mot fiölden/ än mindre något mera.

Wi hoppas at Höga Wederbörandes ömhet om vår hushållnings upkomst/ låter besörja at en sådan delning i våra skogar må ske med det första/ och då skall man see Inbyggarena börja långt sparsammare/ at bränna tiära och swedja, då skulle en och hwar beflita sig/ at förädla sin tiära i det högsta/ då skulle man först blifwa sorgfällig om/ at til tiäru=bränneri åfwen nyttia skator och rötter/ på sätt/ som af Herr Mag. SAMUEL CHYDENIUS/ föreslås uti des anmärckningar/ som finnes bifogade wid slutet af Major ROSENSTENS skogs=sköttsel/ den sednare uplagan/ som för ett åhr sedan utgafs i Stockholm, med anmärckningar af Hr. Mag. TROTZEIUS, som åkerbruket här i Calajoki, ei af alla blifwit drifwit med den slit som borde; så kan det ock intet annars wara/ än at den minsta miswärt/ som på en illa häfdåd åker ofta plågar infalla/ nödgår dem på annat sätt skaffa sig brödfödan/ och då måste skogen igen ersätta denne brist; då gäres stora och hisfeliga nederlag på de slåtaste och rakaste furu trån i skogen/ af hwilcka barcken allena nyttias til det bekante barckbrödet; ett bröd, som ehuru stråft och osmakeligt det wara månde/ likwäl/ om man besinnar/ at den största furu ofta ei gifwer stort mer barck/ än til en enda

faka

*** * * *

Faka bröd åtgår / är långt dyrare / än det kosteligaste bröd /
som på Runga borden framställes.

Wore fördensfull önskeligit / at Inbyggarena i det sidle
le wille mera slå sig på åkerbruk / och då ånneligen oundwis
feliga miswäxt år infalla / nyttia andra til föda tienlige
örter och wäxter / af hwilcka wära Naturforskares skarps
sinnighet upträckt ett stort antahl.

Det är märckwärdigt, at de bönder, som trågnast idka tiäru
bränneri, och tro sig winna ganska mycket derigenom, ofta, för det
de försumma deras åkerbruk, nödgas resa up til Sastrolax och der
utläggga för Spannmåhl, nästan alla de penningar de genom tiäru
bränneri kunnat förwärfwa sig; så at winsten blir liten eller ingen,
och imedlertid är skogen utödd och åkern i wanhäfd: hwaraf är klart,
at den, som slitigt ansår åkern, mår så wäl som de förre, om ei bättre.
Således see wi, at skogen här på mångfalt sätt blifwit utödd: en
mindre behagelig erfarenhet börjar nu småningom öppna ögonen
på en och hwar, at see skadan här af, när de, som bo i nedra delen
af Socknen, nu nödgas resa 4 a 5 mihl, om de skola få en god
timmerstock, och rätt nu börja sakna tillräckeligit bränste uti
ett så kallt Climat.

Om Jagt och diur- samt Fogla-fången.

Då inbyggarena här i Landet mera i sitt lefnads sätt liknade
Lappar, än bönder, war Jagt och diurfänge en af deras föt
nämsta och hufwudsakeligaste näringar; men nu mera, sedan sto
garne blifwit mycket utödde, har också denne näring mycket afta
git. Elgar, Renar, Björnar, Wargar, Loar, Ridswar, Harar, Ut
trar, Mårdar, Hårneliner, Ekornar, Tiddrar, Orrar, Hierpar,
Endripor, Gåf och Swanor, samt åttskillige slags ånder fångas
här årligen, fast ei til någon särdeles myckenhet.

Fiske.

Sån, som löper genom Socknen, fångas många slags god och
smakelig fisk, såsom Laxar, Id, Harr, Eijf, Geddor, Abbor,
Reijon ögon, m.m. Men som Strömen årligen mer och mer up
landas, så minskas och fiske dageligen, så at man nu mera ei får här
så

så mycket som i fordnå tider, när Socknen seef namn af denne fiskerijka åå, Calajoki, d. å. fiske åå. Wore fördenksull Strömmens uprånstning åfwen i åuseende til denna omständighet högst angelågen. Den wore ock mycket lått mójelig, om ådren på grånsvare stället deltes emellan Inbyggarena, och hwar och en sedan blefwe af Crono berättet tilhållen at vånså sin andel; genom hwilket ei allenåst pnnigare fiske förskaffades, utan handelen och inbördes rörelsen åfwen mycket befråmades. En del af de bönder, som bo wid Salt sjån, idka om Somrarna, Strömmings fiske, då de gemenligen få rikeligen til egit behof, och understundom och, at förvittra något åt andra.

Om Handel och rörelse.

Nedan Strömmen som, (sagt år) rinner genom Socknet; så wore och nåstan ingen, der den blefwe uprånst, som icke då kunde betiena sig af den samma, at ned förslå sina wåhvor til Sidstrandén, der de af Stads boarne emottagas; och åter föra us Salt, Tobak och annat hward de af Stadsboarne plåga sig tilhandla.

Åf alla Landtmanna waror, som härifrån til Städerna förvittras, utgiör Viåran det största quantum, hwilket skogarnas myckna utödade och åstynande nogsamnt intygår.

Genom Skepps byggande hafwa de ock de förra åhren förstient något; men nu sedan skogarne blifwit så mycket utödda, har denne handelsgrenen till en stor del bödejat bortförckå.

Smör och Ost, litet slækt boskap, skin waror, bidreckwed, åro åfwen de persedlar, som Calajoki boar plåga förvittra till Städerna och förskaffa sig Crono-utlagor, Salt, Tobak m. m. Spannmål få de sällan mera, ån de sielfwe behöfwa. Det tilgrånsade hafwet gifwer dem ock tillfålle, at siöledes föra deras wåhvor till Städerna.

Men mina omständigheter tillåta mig ei långre fortfåsta dese mina anmärckningar, utan nödgås här sluta. En af mina Landsmän, som låmnat oss hopp, at med det största så en utförtig beskriwning åfwer denne Calajoki

Sockn, torde ock uphålla, hward uti denne Fortta brister.